

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

**ЛУКАНОВСЬКА ІРИНА РОМАНІВНА**

УДК:330.1(477):336.71+658.0

**МАЛЕ БАНКІВСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В ЕКОНОМІЧНІЙ  
СИСТЕМІ УКРАЇНИ**

**08.00.03 – економіка та управління національним господарством**

АВТОРЕФЕРАТ  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата економічних наук

Дисертація є рукопис

Робота виконана на кафедрі економічної теорії Львівської комерційної академії

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор  
Башнянин Григорій Іванович,  
Львівська комерційна академія,  
завідувач кафедри економічної теорії.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор  
Луців Богдан Любомирович,  
Тернопільський національний економічний  
університет, завідувач кафедри банківського  
менеджменту та обліку;

кандидат економічних наук, доцент  
Колісник Галина Миколаївна,  
Закарпатський державний університет,  
завідувач кафедри обліку і аудиту.

Захист відбудеться «\_\_» \_\_\_\_\_ 2013р. о \_\_\_\_ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79008, м. Львів, вул. проспект Свободи, 18, ауд. 115.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий «\_\_» квітня 2013р.

Учений секретар  
спеціалізованої вченої ради

А. В. Стасишин

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Формування потужної банківської системи є необхідною умовою стабілізації та зростання національної економіки. Структурним елементом банківської системи є малі банки, які відіграють важливу економічну, соціальну й політичну роль, що стосується не тільки розвинутої ринкової економіки, а й трансформаційних господарських систем.

Економіко-теоретичне дослідження особливостей, механізму функціонування та тенденцій розвитку малої банківської діяльності в умовах глобалізації, яка впливає не тільки на динаміку розвитку банківської системи, а й на стан усієї господарської системи сьогодні та в найближчому майбутньому, є особливо актуальним. Організація й функціонування сектора малого банківництва в сучасних умовах визначається якісно новим змістом, що спонукає до комплексного аналізу його теоретичних основ, особливостей і закономірностей розвитку в Україні.

**Ступінь розробки проблеми.** Вагомий внесок у розвиток загальної теорії банківництва зробили представники класичної економічної теорії (Р. Кантільйон, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс, І. Джевонс), які вивчали грошово-кредитні механізми розвитку банківської системи.

Значно розширили теорію банківських систем Дж. Кейнс, М. Фрідман, М. Але, Г. Бекер, Дж. Тобін, Дж. Стігліц, які обґрунтували необхідність державного втручання в банківську діяльність.

Особливої уваги заслуговує австрійська школа (Л. Мізес, Ф. Гайек, М. Ротбард, Х. Сото), яка досліджувала ефективність системи вільної конкуренції у банківській діяльності.

Проблему розвитку малого банківського підприємництва активно досліджували українські вчені, як-от: Г. М. Азаранкова, Г. І. Башнянин, О. Д. Вовчак, В. М. Геєць, Я. В. Грудзевич, М. П. Денисенко, М. І. Долішній, Г. М. Колісник, А. В. Кузнецова, Б. Л. Луців, В. С. Марцин, М. Могильницька, С. В. Мочерний, С. М. Панчишин, Б. І. Пшик, С. К. Реверчук, О. Савченко, Л. С. Трішак, О. В. Філіповський, Ю. Яременко та інші. Однак політико-економічний аналіз проблем розвитку малого банківництва є ще недостатнім, зокрема, не з'ясовано та не розкрито особливості системного функціонування малого банківського бізнесу та еволюції наукових поглядів на розвиток малого банківництва, шляхи поліпшення державного регулювання сектора малих банків вітчизняної економіки тощо.

Недостатнє вивчення вищезазваним проблем, а також їх науково-практичне обґрунтування визначили мету, завдання та структуру дисертаційної роботи.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, школами, темами.** Дисертаційна робота виконана відповідно до теми «Мале банківське підприємництво в економічній системі України» і входить до плану науково-дослідних робіт Львівської комерційної академії, зокрема є складовою тем «Функціонування та розвиток економічної системи» (ДРН 0111U008260), «Проблеми трансформації кооперативних систем за умов

ринкової транзиції» (ДРН 0111U008261), «Проблеми метрологічного аналізу економічних систем» (ДРН 0111U008262).

**Мета і завдання дослідження.** Метою дисертаційної роботи є економічне обґрунтування теоретичних підходів щодо пізнання малого банківництва та розроблення практичних пропозицій з метою вдосконалення регулювання його розвитку в господарській системі України.

Реалізація сформульованої мети передбачає вирішення таких завдань:

- з'ясувати сутність та ознаки малого банківського підприємництва;
- дослідити види та функції малого банківського підприємництва;
- розкрити методологічні підходи до пізнання малого банківського підприємництва та управління ним у товарній економіці;
- проаналізувати роль та значення малого банківництва у вітчизняній економіці;
- виявити ефективність і конкурентоспроможність малих банків та чинники їх підвищення;
- розглянути особливості суб'єктно-об'єктного управління малими банками;
- узагальнити світовий досвід функціонування малого банківського підприємництва та обґрунтувати можливості його застосування в Україні;
- виокремити напрями удосконалення регулювання вітчизняного малого банківського підприємництва.

**Об'єкт дослідження** – процеси формування й розвитку малого банківського підприємництва національної економіки.

**Предмет дослідження** – теоретико-методологічні особливості, закономірності розвитку та управління малого банківського підприємництва в Україні.

**Методи дослідження.** Методологічною основою роботи слугували діалектичний та системний підходи, за якими діяльність малих банків проаналізовано у функціональній взаємодії й розвитку, а також сучасна теорія банківського підприємництва. Для розв'язання поставлених у дисертації завдань застосовано такі основні методи: метод наукової абстракції (формування наукових понять, висновків і рекомендацій); історичний метод (в розкритті особливостей еволюції малого банківництва України); табличний метод (в аналізі динаміки та регіональної структури малого банківського підприємництва); порівняльний метод (в узагальненні закордонного досвіду державного регулювання розвитку малого банківництва).

**Інформаційною базою дослідження** є статистичні матеріали НБУ, Держкомстату України та Асоціації українських банків, наукові праці вітчизняних і світових учених з питань розвитку малого банківського підприємництва, довідково-словникова література, банківське законодавство України, інтернет-ресурси.

**Наукова новизна одержаних результатів** полягає у системному економічному обґрунтуванні теоретико-методологічних основ та пріоритетних

напрямів розвитку малого банківництва України. Головні результати дослідження, які становлять особистий здобуток дисертанта й виносяться на захист, полягають у тому, що:

*уперше:*

- сформульовано напрями вдосконалення державної політики розвитку малого банківського підприємництва, які спрямовані на подолання структурних диспропорцій у фізичному секторі господарської системи й прискорення післякризового економічного зростання;

*удосконалено:*

- методологічні підходи до вивчення впливу малого банківського підприємництва на економічне зростання, що сприяло визначенню напрямів та інструментів підвищення ефективності та конкурентоспроможності малих банків в Україні;

- наукові основи класифікації чинників розвитку малого банківського підприємництва, що дало можливість виокремити й обґрунтувати періоди й особливості розвитку малого банківництва України та розробити конкретні пропозиції щодо поліпшення його діяльності;

- класифікацію функцій та підходи до суб'єктно-об'єктного аналізу управління малими банківськими структурами;

*набули подальшого розвитку:*

- пропозиції щодо вдосконалення діяльності НБУ і ФГВФО з метою підвищення довіри фізичних і юридичних осіб до малих банків;

- рекомендації щодо можливостей та форм застосування міжнародного досвіду функціонування та розвитку малого банківського підприємництва в Україні.

**Практичне значення одержаних результатів** полягає в розробленні наукових підходів і пропозицій щодо підвищення ефективності розвитку державного та корпоративного регулювання малого банківського підприємництва в Україні.

Отримані наукові результати роботи впроваджені в практичну діяльність НБУ (Довідка № 14-013/87-1012 від 04.04.2012р.), ПриватБанку (Довідка № 57 від 05.03.2012р.) та банку «Фінанси та кредит» (Довідка № 2 від 19.04.2012р.).

Результати дослідження особливостей та закономірностей розвитку малого банківського підприємництва в Україні використовуються у навчальному процесі Львівської комерційної академії при викладанні навчальних дисциплін: «Банківська система», «Гроші та кредит», «Банківський нагляд», «Політична економія» (Довідка №411/01-1.08 від 15.05.2012 р.), а також Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола (м. Тернопіль) при підготовці навчально-методичного забезпечення та при викладанні навчальних дисциплін: «Банківські операції», «Гроші та кредит», «Бухгалтерський облік і звітність у комерційних банках», «Політекономія» (Довідка № 66/03 від 01.03.2012р.).

**Особистий внесок здобувача.** Дисертаційна робота є результатом самостійного дослідження функціонування й розвитку малого банківського підприємництва в економіці України. Усі наукові результати, що викладені у

дисертації, отримано автором особисто.

**Апробація результатів дослідження.** Основні наукові положення дисертації та результатів проведеного дослідження оприлюднені на трьох наукових конференціях: VI міжнародна научна практична конференція «Последните научни постижения – 2010» (2010р., м. Софія, Болгарія); VI всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Українська наука XXI століття» (2010р., м. Київ, Україна); VI Miedzynarodowej konferencji «Perspektywiczne opracowania są nauką i technikami – 2010» (2010р., м. Перемишль, Польща).

**Публікації.** Результати проведеного дослідження за темою дисертації знайшли відображення у 11 наукових працях, з яких: 8 статей у фахових виданнях; 3 тез доповідей у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 3,8 д.а.

**Структура і обсяг дисертації.** Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та 4 додатків. Основний зміст дисертаційної роботи становить 162 сторінки. Робота містить 7 таблиць і 12 рисунків. Список використаних джерел налічує 175 найменувань та викладений на 16 сторінках.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано її мету й завдання, визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, подано наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, а також дані про апробацію і публікації отриманих результатів.

У першому розділі **“Теоретико-методологічні засади аналізу малого банківського підприємництва”** розкрито сутність та ознаки малого банківського підприємництва, визначено види та функції малих банків, висвітлено методологічні підходи до пізнання малого банківського підприємництва та управління ним у товарній економіці.

Дисертант виходить з того, що, по-перше, кількісно в будь-якій ринковій банківській системі переважають малі банки. По-друге, банківську діяльність не можна ототожнювати із банківським підприємництвом. На думку автора, банківське підприємництво – це ринкова, систематична та інноваційна діяльність банків з метою отримання прибутку або соціального ефекту. Оскільки суб'єктом банківського підприємництва є малі, середні й великі банки, то доцільно виділяти мале банківське підприємництво, середнє банківське підприємництво й велике банківське підприємництво. При цьому вид підприємництва має своїх суб'єктів. Суб'єктами малого банківського підприємництва є малі банки та філії іноземних банків. Малі банки відіграють важливу роль у регулюванні економічних процесів, пов'язаних із перерозподілом грошових коштів.

Зазначено, що малий банк – особливе фінансово-кредитне підприємство, найбільш гнучка та динамічна форма розвитку банківської діяльності, що виконує комплекс базових функцій та операцій, при здійсненні яких акумулюються і

перерозподіляються тимчасово вільні грошові ресурси для кредитного забезпечення переважно суб'єктів малого підприємництва й споживчих потреб суб'єктів ринку.

Для визначення сутності малого банку необхідно розглядати якісні (високий рівень персоніфікації банківських послуг, робота на місцевий ринок, орієнтація на обслуговування суб'єктів малого підприємництва, висока інтенсивність та напруженість праці, високий рівень доступності працівників до керівництва, невеликі можливості поповнення ліквідності на фондовому ринку тощо) та кількісні (величина активів, власного, статутного або регулятивного капіталу) критерії.

Класифікація малих банків – це система розподілення малих банків за групами (класами) відповідно до визначених ознак. Малі банки доцільно класифікувати за тими ж ознаками, що й банки загалом (рис. 1).

<b>Ознака</b>	<b>Види малих банків</b>
Форма власності	Приватні, державні
Організаційно-правова форма створення	Публічні акціонерні товариства, кооперативні
Резидентність статутного капіталу	Вітчизняні, з часткою іноземного капіталу, зі 100% іноземного капіталу
Наявність мережі філій	Безфілійні, малофілійні, багатофілійні
Характер зв'язку із засновниками	Кептивні, самостійні
Наявність ринкової ніши	Нішеві, ненішеві
Територія дії	Регіональні, місцеві
Мета створення	Товарні, нетоварні

*Рис. 1. Види та класифікація малих банків*

У дисертації акцентовано, що необхідними передумовами створення малих банків є такі: малі банки концентрують свою діяльність на обмеженому переліку послуг, що формує конкурентну перевагу на якісному рівні їх надання; кожний економічний регіон зацікавлений у малому банку, який би реалізовував інвестиційні проекти, котрі дбають насамперед про інтереси області; населення, малі підприємства регіону, де діє малий банк, формують ресурсну базу останнього. Банк, зі свого боку, повинен забезпечити їм доступ до кредитних ресурсів. Тому малий банк має надавати якісні послуги фізичним особам, причому їх спектр повинен постійно розширюватися; малі банки є мобільнішими порівняно з великими системними банками в ухваленні рішень, мають конкурентну перевагу над іноземними банками, філії яких працюють у регіоні, оскільки краще знають потреби та можливості регіону.

Автор поділяє функції малих банків на загальні та специфічні (рис. 2).

<b>Функції малих банків</b>	
<b>Загальні</b>	<b>Специфічні</b>
1. Посередництво у кредиті 2. Стимулювання нагромаджень 3. Посередництво у платежах 4. Посередництво в операціях з цінними паперами	1. Задовольняють потреби передусім суб'єктів малого бізнесу 2. Сприяють реалізації проектів соціально-економічного розвитку регіону 3. Розробка і реалізація індивідуальних програм для своїх клієнтів. 4. Сприяють збереженню конкурентного середовища на банківському ринку

*Рис. 2. Загальні і специфічні функції малих банків*

Малі банки, орієнтуючись у своїй діяльності на відповідний сегмент економіки, ефективно контролюючи банківські ризики, здатні реалізовувати важливу функцію підтримки малого та середнього підприємництва і зберігати при цьому свою фінансову стійкість.

Автор переконаний, що у випадку, коли з економічної системи вилучається мале й середнє підприємництво, а доходи населення падають, то банківське підприємництво немає жодних перспектив. Водночас, мале банківське підприємництво не матиме шансів на існування, якщо: у стратегії розвитку банківської системи малі банки будуть визнані неконкурентними, неспроможними і неперспективними; під час аналізу скрутного становища малих банків не буде визначено конкретні суб'єктивні та об'єктивні причини, які до цього призвели. Зокрема, це можуть бути: несприятливі макроекономічні та інституційні параметри та умови; бідність та збитковість клієнтів; відсутність особливих стосунків з владою; недоліки в управлінні діяльністю малих банків; дискримінаційна політика центрального банку щодо малих банківських підприємницьких структур.

У дисертації наголошується, що ефективність діяльності малого банку залежить насамперед від ефективності управління ним. Методи управління доцільно класифікувати на економічні, адміністративні, соціально-психологічні (рис. 3).

Проведений дисертантом аналіз засвідчив, що методи управління розвитком малого банку полягають в управлінні його об'єктами для забезпечення успішного існування малої банківської установи в умовах суворої конкуренції. Методи управління повинні використовуватись системно, що дасть змогу досягти бажаних результатів, а в разі виникнення несприятливої ситуації – локалізувати негативні наслідки цих подій.



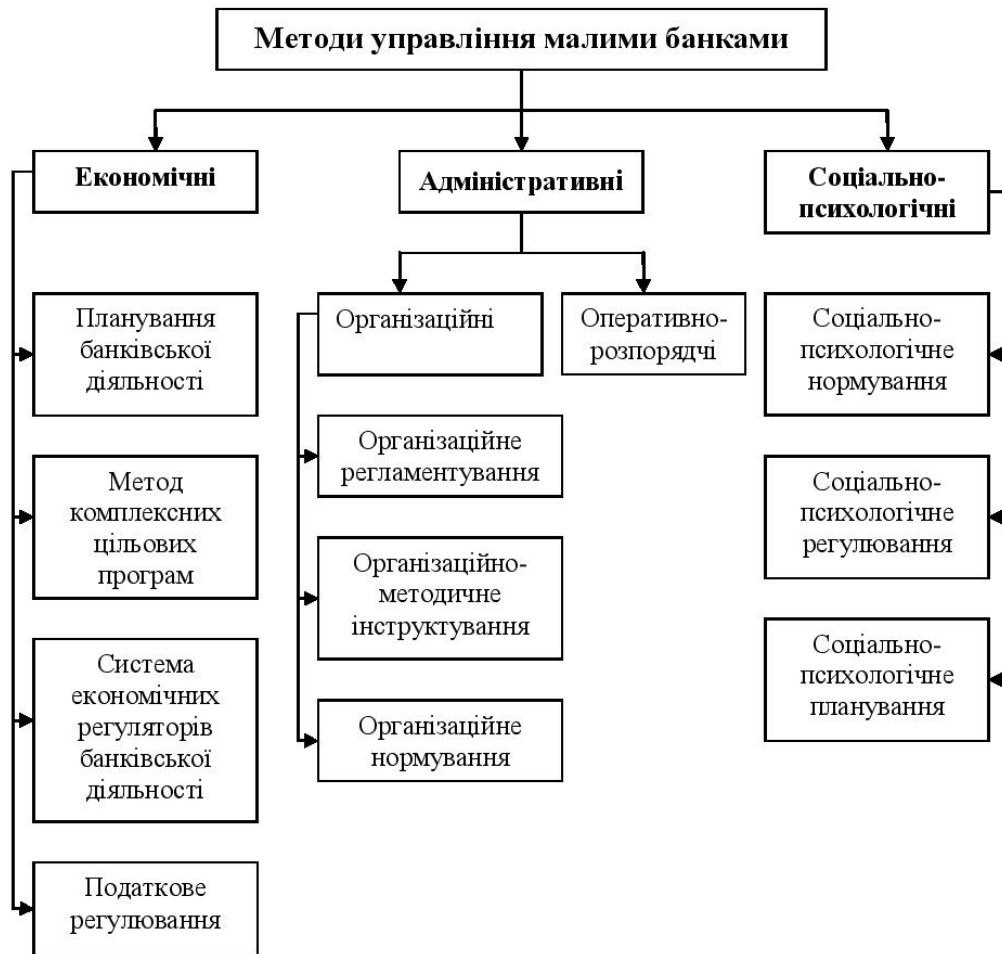


Рис. 3. Методи управління малими банками

У другому розділі **“Аналіз розвитку малого банківського підприємництва в Україні”** досліджено макроекономічну роль та особливості вітчизняного малого банківського підприємництва, розглянуто чинники ефективності та конкурентоспроможності малих банків, висвітлено особливості суб’єктів та об’єктів управління малими банківськими структурами.

Дисертант підкреслює, що для держави чітке кількісне виділення малих банків із загальної сукупності комерційних банків має дві головні причини:

- розроблення й проведення політики їх підтримки або впливу (прямого й непрямого, адміністративного й економічного) на них;
- розроблення й реалізація конкурентної та антимонопольної політики в банківництві.

Однак, кількісні критерії класифікації банків можуть мати недоліки. Так, малий банк за обсягом чистих або загальних активів може бути малим, але за показниками інноваційних фінансових технологій середнім чи великим.

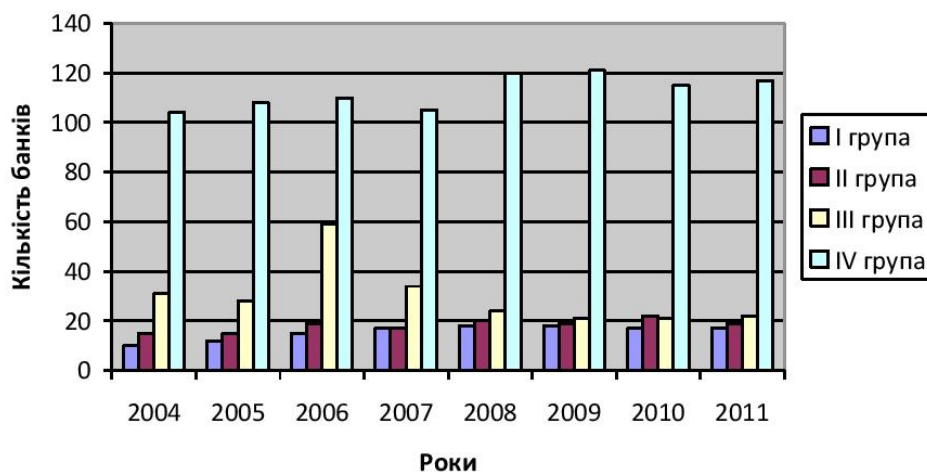


Рис. 4. Динаміка кількості банків в Україні, 2004-2011 рр.

Як видно із рис. 4, на банківському ринку України (за даними на 01.01.2012р.) більшість банків є малими. Загалом налічувалось 175 банків, з яких 117 банків – малі. Тобто банківський капітал в Україні розпорошений між великою кількістю малих банківських установ. Якщо розглядати малі банки в динаміці, то простежується їх зростання протягом попереднього року, але на початок 2012 року кількість малих банків зменшилась порівняно із 2009-2010 роками в середньому на 4 банківські установи.

Таблиця 1

Частка малих банків у банківській системі України за 2004-2011 рр.

Показник	Роки							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Загальна кількість банків	160	163	169	173	182	179	175	175
Кількість малих банків	105	108	110	105	120	121	115	117
Частка малих банків у банківській системі, %	65,6	66,3	65,1	60,7	65,9	67,6	65,7	67

Як свідчать дані табл. 1, частка малих банків у загальній кількості банківських установ є значною і в середньому складає 65 %. Таким чином,

кількісно (більше ніж на 65 %) банківська система України складається переважно із малих банків.

У дисертації показано, що макроекономічна роль малих банків в Україні є незначною (табл. 2).

Таблиця 2

**Місце власного капіталу малих банків та наданих ними кредитів до ВВП  
за 2005-2011 рр.**

Показник	Роки						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Валовий внутрішній продукт, млн грн	441 452	544 153	720 731	950 503	914 720	1 082 935	1 316 600
Кредити, надані малими банками, млн грн	16 006	22 005	30 457	54 526	53 609	52 871	70 385
Капітал малих банків, млн грн	5 889	7 941	9 156	13 807	13 225	17 430	20 717
Питома частка у валовому внутрішньому продукті:							
кредитів, наданих малими банками, %	3,63	4,04	4,22	5,74	5,86	4,88	5,35
капіталу малих банків, %	1,33	1,46	1,27	1,45	1,45	1,61	1,57

*Джерело:* складено на основі даних Держкомстату та НБУ

За даними табл. 2, питома частка кредитів, наданих малими банками у ВВП країни, найбільшою є у 2009 р. і становить 5,86 %. У 2009 р. цей показник зріс на 0,12 % порівняно із попереднім роком. Загалом у 2009 р. малими банками було видано на 917 млн грн кредитів менше, ніж у попередньому. Така ситуація спричинена глобальним характером: вектором зниження кредитування стала фінансова криза. Питома частка капіталу малих банків у ВВП країни максимальною є у 2010 р. і складає 1,61 %. Загалом частка капіталу та наданих малими банками кредитів у ВВП є незначною.

Малі банки помітно впливають на розвиток економіки України, але при цьому вони зіштовхуються з такими основними проблемами: недостатнім рівнем капіталізації; браком досвіду та потужної філійної мережі; браком ділового іміджу серед підприємницьких структур та населення; обмеженістю ресурсного потенціалу, необхідного для реалізації інвестиційних проектів; відсутністю ділових контактів з регіональними органами управління; схильністю юридичних і фізичних осіб користуватись послугами банків, яким вони довіряють.

У дисертації проаналізовано розподіл малих банків за регіонами України й виявлено певну строкатість у зосередженні таких банків у великих містах (табл. 3).

Таблиця 3

**Розподіл малих банків за містами України станом на 01.01.2012 р.**

Місто	Кількість банків
Київ	68
Дніпропетровськ	10
Донецьк	6
Харків	6
Одеса	6
Чернігів	3
Львів	2
Полтава	2
Запоріжжя	2
Луганськ	2
Суми	2
Луцьк	1
Івано-Франківськ	1
Сімферополь	1
Севастополь	1
Кременчук	1
Ужгород	1

*Джерело:* складено на основі даних АУБ та сайтів окремих банків

На думку дисертанта, важливим для розрахунків кількісних параметрів ефективності діяльності малих банків є використання низки технічних показників, як-от: показники операційної ефективності (відношення обсягу доходів до обсягу витрат, відношення обсягу витрат до середньорічного обсягу витрат, відношення комісійного та процентного доходів до середньорічного обсягу активів) та показники рентабельності (рентабельність власного капіталу, рентабельність активів, загальна рентабельність) (табл. 4).

Таблиця 4

**Показники ефективності банківської системи України**

Роки	Значення показника за роками, %	
	ROE	ROA
1	2	3
01.01.2005	6,8547	0,9399
1. Група I (найбільші банки)	7,5962	0,8154
2. Група II (великі банки)	8,4784	1,0716
3. Група III (середні банки)	9,8356	1,3977
4. Група IV (малі банки)	2,5344	0,6873

1	2	3
01.01.2006	8,5266	1,0146
1. Група I	10,3868	1,0183
2. Група II	10,5377	1,1053
3. Група III	11,6966	1,4755
4. Група IV	1,4666	0,3460
01.01.2007	9,7365	1,2183
1. Група I	12,3042	1,3343
2. Група II	9,7382	1,0657
3. Група III	7,1291	1,1119
4. Група IV	3,8093	0,8811
01.01.2008	9,5140	1,1043
1. Група I	12,1398	1,2447
2. Група II	7,2319	0,8196
3. Група III	6,0091	0,8785
4. Група IV	4,4287	0,8628
01.01.2009	6,1244	0,7887
1. Група I	6,5103	0,7751
2. Група II	8,0179	1,0084
3. Група III	3,2359	0,5288
4. Група IV	3,6964	0,6857
01.01.2010	-26,1978	-3,6054
1. Група I	-20,9286	-2,8095
2. Група II	-45,5271	-5,1015
3. Група III	-34,4554	-6,0989
4. Група IV	-29,6643	-5,4621
01.01.2011	-9,4583	-1,3827
1. Група I	-5,5683	-0,8101
2. Група II	-34,2441	-4,1056
3. Група III	-10,1595	-1,4227
4. Група IV	-0,5063	-0,1061
01.01.2012	-0,5113	-0,3527
1. Група I	-0,3038	-0,0438
2. Група II	-0,1678	-0,2496
3. Група III	0,0084	-0,0010
4. Група IV	-0,0313	-0,0583

*Джерело:* обчислено на основі даних НБУ

Двома найбільш важливими показниками аналізу прибутковості банку є показники доходу на активи та доходу на капітал. Дохід на активи (ROA) дорівнює відношенню прибутку після оподаткування до загальних активів. Дохід

на капітал (ROE) дорівнює відношенню прибутку після оподаткування до капіталу. Ці коефіцієнти обчислені автором для кожної групи банків відповідно до їх класифікації НБУ за величиною активів.

З табл. 4 видно, що показники рентабельності власного капіталу та активів I групи банків з 2004 до 2006 р. зростали, починаючи з 2007 р. їх значення знижувалися; II та III групи банків зростали з 2004 до 2005 р., з 2006 р. – знижувалися. Якщо розглянути дані показники для IV групи банків, то їх значення зростають до 2007 р., хоча у 2005 р. вони дещо знизились. Аналіз засвідчив, що показники ROE та ROA у 2010 р. найкращі у IV групі банків, тобто ефективною була саме діяльність малих банків.

Дисертант вважає, що конкурентоспроможність малого банку – це його здатність витримувати конкуренцію з іншими банківськими установами та суб'єктами господарювання, які задовольняють потреби споживчого цільового ринку. Основою для конкурентоспроможності малого банку є показники конкурентоспроможності окремих банківських продуктів.

Конкурентоспроможність банківських продуктів – це їхня здатність бути реалізованими на ринку завдяки привабливішим кількісним характеристикам та виконанню нормативного стандарту обов'язкових параметрів. Для закріплення на ринку малі банки повинні пропонувати клієнтам конкурентоспроможні продукти.

Отже, зростання конкурентоспроможності малого банку залежить, з одного боку, від управлінських рішень на рівні самих банків, з іншого – від державної політики у сфері створення відповідного економіко-правового середовища й державної підтримки зусиль малих банківських установ з підвищення їх конкурентоспроможності.

Застосування суб'єктно-об'єктного підходу до аналізу управління малими банками в Україні дало можливість автору виявити сім найактивніших суб'єктів управління (НБУ, Асоціація українських банків, Незалежна асоціація банків України, Міністерство доходів і зборів України, Комітет ВРУ з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики, Антимонопольний комітет України, суди), які скеровують свою діяльність на такі об'єкти в секторі малого банківництва: банківські операції, ліквідність, ризики, фінансові результати, оподаткування, конкурентне середовище, кадри тощо.

У третьому розділі **“Перспективи удосконалення управління та розвитку малого банківського підприємництва”** узагальнено світовий досвід функціонування й державного регулювання розвитку малого банківського підприємництва, критично його осмислено і застосовано в банківстві України, визначено напрями підвищення ефективності державного регулювання розвитку вітчизняного малого банківництва.

На основі аналізу світового досвіду функціонування малого банківництва автором запропоновано для використання в Україні модель функцій плану управління безперервністю діяльності в малому банку (рис. 5).



*Рис. 5. Основні функції плану управління безперервністю діяльності в малому банку. Джерело: складено автором*

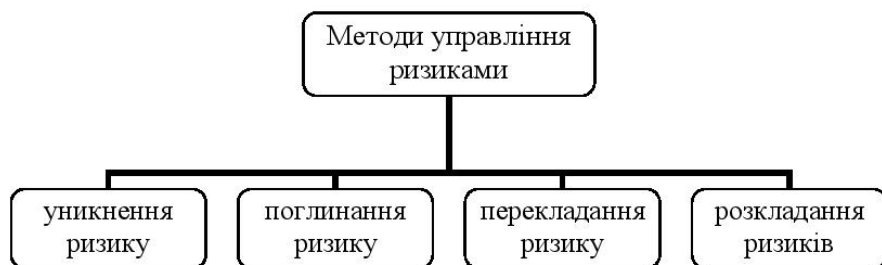
Автор дійшов до висновку, що план управління безперервністю діяльності є ефективним способом спрощення та прискорення реагування на можливі проблеми в діяльності малих банків, а також організованого превентивного антикризового управління.

У процесі практичного використання зарубіжного управлінського досвіду українським малим банкам варто звернути увагу на такі складники: проведення ґрунтовної аналітичної роботи; формулювання стратегічних завдань; підготовка кадрового потенціалу, упорядкування організаційної структури; запровадження нових банківських продуктів та технологій.

До рекомендацій, які, на думку автора, можна запропонувати щодо застосування ризик-менеджменту в малому банківництві, належать такі: створення незалежних організацій та розвиток їх мережі, які були б спроможні здійснювати об'єктивну оцінку надійності партнерів малого банку; забезпечення належного контролю щодо упередження випадків банківського шахрайства,

легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму; забезпечення цілеспрямованості діяльності малих банків на оптимізацію співвідношення між дохідністю й ризиком, диверсифікацію, підвищення рейтингу та корпоративної вартості; постійне вдосконалення внутрішньобанківського аудиту, забезпечення його відносної незалежності та доступу до банківської інформації, необхідної для адекватної оцінки ризиків.

У дисертації зазначено, що процес управління ризиками малого банківництва – це сукупність окремих дій, спрямованих на створення філософії керування ризиками, розроблення положення про управління ними, аналіз ризиків малого банку, регулювання їх рівня, застосування фінансових механізмів компенсації втрат у разі виникнення несприятливих обставин. Ефективність управління банківськими ризиками полягає у їх запобіганні, у повній і послідовній їх класифікації, у визначенні чіткої межі відповідальності за результатами роботи щодо управління ними.



*Рис. 6. Загальні методи управління ризиками малих банків*

Як видно з рис. 6, до загальних методів управління ризиками малих банків належать: уникнення ризику, поглинання ризику, перекладання ризику. При цьому основними етапами процесу управління ризиками малих банків, які обґрунтовані в дисертації, належать такі: аналіз ризиків, який охоплює одержання інформації про можливі небезпеки; вибір методів впливу на ризики для мінімізації впливу ризиків у майбутньому; ухвалення рішення щодо зниження ризиків; безпосередній вплив на ризики через зниження, збереження та передачу ризиків; контроль і корегування результатів процесу управління ризиками малих банків через одержання інформації про збитки та здійснення заходів з їх мінімізації, які для кожного виду ризиків є різними.

Серед сучасних найпоширеніших інструментів зниження ризиків у малому банківництві, які аналізуються в роботі, є лімітування, хеджування і резервування.

Дисертант обґрунтовує і виокремлює основні напрями удосконалення управління малими банками: фінансовий, організаційний, маркетинговий, науково-технічний та соціальний. Водночас, у роботі підкреслено, що на якість управління впливають такі чинники: стиль керівництва, рівень банківської конкуренції, структура малого банку, ефективність методів управління, компетентність менеджерів, інноваційність менеджменту тощо.

На думку автора, ефективно управління малими банками в Україні можливе за наявності таких умов: сприяння розвитку малого і середнього бізнесу; тривалої



стабільності встановлених НБУ мінімальних розмірів статутного капіталу; стимулювання розвитку малих банків на рівні регіонів, підвищення їх фінансово-економічних показників; проведення реорганізації фінансово нестійких і неконкурентоспроможних банків.

## ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено економічне узагальнення та вирішено нове наукове завдання – поглиблення теоретичних основ дослідження розвитку малого банківського підприємництва, розроблення методологічних засад та практичних рекомендацій щодо підвищення його ролі та ефективності функціонування в економіці України. За результатами проведеного аналізу сформульовано висновки і пропозиції, які відображають вирішення завдань дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети.

1. Банківське підприємництво – це ринкова, систематична та інноваційна діяльність банків задля отримання прибутку або соціального ефекту. Оскільки суб'єктом банківського підприємництва є малі, середні й великі банки, то доцільно виділяти мале банківське підприємництво, середнє банківське підприємництво й велике банківське підприємництво. При цьому кожен вид підприємництва має своїх суб'єктів. Суб'єктами малого банківського підприємництва є малі банки та філії іноземних банків.

2. Малий банк – особливе фінансово-кредитне підприємство, найбільш гнучка та динамічна форма розвитку банківської діяльності, що виконує комплекс базових функцій та операцій, при здійсненні яких акумулюються й перерозподіляються тимчасово вільні грошові ресурси для кредитного забезпечення переважно суб'єктів малого підприємництва й споживчих потреб суб'єктів ринку.

3. До якісних ознак малого банківництва належать: високий рівень персоніфікації банківських послуг; робота на місцевий ринок, низький рівень корпоративного управління, орієнтація на обслуговування суб'єктів малого бізнесу, висока інтенсивність та напруженість праці, високий рівень доступності працівників до керівництва тощо, а до кількісних ознак: величина активів, величина власного капіталу, величина регулятивного капіталу, чисельність зайнятих, величина прибутку тощо.

4. Малі банки доцільно класифікувати за тими ж ознаками, що й середні і великі (форма власності, організаційно-правова форма, резидентність статутного капіталу, наявність мережі філій, неформальні ознаки). Функції малих банків доцільно поділити на загальні (посередництво в кредиті, стимулювання нагромаджень в економіці, посередництво в платежах, посередництво в операціях з цінними паперами) і специфічні (задоволення фінансових потреб передусім суб'єктів малого бізнесу, сприяння соціально-економічному розвитку регіонів, збільшення зайнятості населення, розробка індивідуальних програм для клієнтів, збереження банківського конкурентного середовища).

5. Мале банківське підприємництво не матиме шансів на існування, якщо: у

стратегії розвитку банківської системи малі банки будуть визнані неконкурентними, неспроможними і неперспективними; під час аналізу скрутного становища малих банків не буде визначено конкретних суб'єктивних й об'єктивних причин, які до цього призвели, зокрема: несприятливі макроекономічні та інституційні параметри та умови, бідність та збитковість клієнтів; відсутність особливих стосунків з владою; недоліки в управлінні діяльністю малих банків; дискримінаційна політика центрального банку щодо малих банківських підприємницьких структур.

Методи управління малим банківництвом доцільно класифікувати на: економічні, адміністративні, соціально-психологічні (інституційні), при цьому роль останніх помітно зростає як у ринкових, так і в трансформаційних банківських системах.

6. Аналіз часток власного капіталу і наданих кредитів малих банків України у ВВП засвідчив, що вони впливають на розвиток вітчизняної економіки, але при цьому зіштовхуються з такими основними проблемами: недостатнім рівнем капіталізації; браком досвіду та потужної філійної мережі; браком ділового іміджу серед підприємницьких структур та населення; обмеженістю ресурсного потенціалу, необхідного для реалізації інвестиційних проектів; відсутністю ділових контактів з регіональними органами управління; схильністю юридичних і фізичних осіб користуватись послугами банків, яким вони довіряють.

7. Важливими показниками ефективності діяльності банків є показники ROE і ROA, які у 2010 р. були найкращими у групі малих банків України. Це свідчить про те, що консолідація банківського сектора є необхідною, але в країні є ціла низка малих банків, які працюють дуже ефективно і стабільно навіть в умовах фінансово-економічної кризи. Умовою ефективності малих банків є належна конкурентоспроможність їх продуктів та послуг.

8. Основними суб'єктами управління малим банківництвом в Україні є: НБУ, Асоціація українських банків, Незалежна асоціація банків України, Міністерство доходів і зборів України, Комітет ВРУ з питань фінансів, банківської діяльності, податкової та митної політики, Антимонопольний комітет України, суди, які спрямовують свою діяльність на: банківські операції, ліквідність, капіталізацію, фінансові ризики, фінансові результати, оподаткування, конкурентне середовище, інновації, кадри тощо.

9. У процесі практичного використання світового управлінського досвіду українським малим банкам необхідно звернути увагу на такі його складники: проведення ґрунтовної аналітичної роботи; формулювання стратегічних завдань; підготовка кадрового потенціалу, упорядкування організаційної структури; запровадження нових банківських продуктів та технологій. При цьому для вітчизняних малих банків буде корисною модель функцій плану управління безперервністю діяльності.

10. Основними напрямками удосконалення управління вітчизняними малими банками є такі: фінансовий, організаційний, маркетинговий, науково-технічний та соціальний. Якість управління визначається сукупністю таких чинників, як стиль керівництва, методи подолання конкуренції, структура малого банку,

ефективність методів управління, компетентність у визначенні політики, стратегії та управлінських функцій.

11. Ефективне управління малими банками України можливе за наявності таких умов: сприяння розвитку малого й середнього бізнесу; тривалої стабільності встановлених НБУ мінімальних розмірів статутного капіталу; стимулювання розвитку малих банків на рівні регіонів, підвищення їх фінансово-економічних показників; проведення реорганізації фінансово нестійких і неконкурентоспроможних банків.

## СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

### *Статті у наукових фахових виданнях*

1. Лукановська І. Р. Сучасні методи управління економічними ризиками малих банків / І. Р. Лукановська // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2009. – Випуск 257: В 7 т., Т. IV. – С. 1098–1106.
2. Лукановська І. Р. Розвиток інноваційності у секторі малого банківництва України / І. Р. Лукановська // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.08. – С. 256–260.
3. Лукановська І. Р. Розвиток малого банківництва в Україні: кількісні та якісні ознаки / І. Р. Лукановська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.4. – С. 232–239.
4. Лукановська І. Р. Роль та значення малих банків у розвитку економіки / І. Р. Лукановська // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.07. – С. 229–233.
5. Лукановська І. Р. Суб'єкти та об'єкти управління малими банківськими установами / І. Р. Лукановська // Зб. наук. пр. Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України. – 2012. – Вип. 31 – С. 448–452.
6. Лукановська І. Р. Сучасний ризик-менеджмент у малому банківництві України / І. Р. Лукановська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.3. – С. 166–174.
7. Лукановська І. Р. Проблеми і перспективи розвитку малого банківництва в Україні / І. Р. Лукановська // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії. – 2010. – Випуск 33. – С. 69–73. (Серія економічна).
8. Лукановська И. Р. Роль малых банков как составляющей банковской системы Украины / И. Р. Лукановська // European Applied Sciences. – 2012. – №1. – С. 480-483.

*Публікації в інших виданнях за матеріалами конференцій*

9. Лукановська І. Р. Малі банки як складова банківської системи України / І.Р. Лукановська // Матеріали за VI міжнародною научною практичною конференцією, «Последните научни постижения – 2010» (17-25 марта 2010г.) Том 9. Икономики. – София: «Бял ГРАД-БГ» ООД – С. 56–58.
10. Лукановська І. Р. Розвиток малих банків в Україні: проблеми і перспективи / І. Р. Лукановська // Українська наука XXI століття: матеріали шостої всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції 16 – 18 червня 2010 року. – Київ, 2010. – С. 69–71.
11. Лукановська І. Р. Ризик-менеджмент малих банків та його методи / О. І. Гупало, І. Р. Лукановська, М. Б. Колісник // Materiały VI Międzynarodowej konferencji «Perspektywiczne opracowania są nauką i technikami – 2010» (07-15 listopada 2010 roku). Volume 1. Ekonomiczne nauki Przemysł: Nauka i studia – С. 3–5.

**АНОТАЦІЯ**

**Лукановська І. Р. Мале банківське підприємництво в економічній системі України. – Рукопис.**

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю: 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2013.

У роботі досліджено сутність та ознаки малого банківського підприємництва. Розглянуто види та функції малого банківництва. З'ясовано методологічні підходи до пізнання малого банківського підприємництва та управління ним у товарній економіці. Визначено макроекономічну роль та значення вітчизняного малого банківництва. Досліджено ефективність і конкурентоспроможність малих банків та чинники їх підвищення. Проведено суб'єктно-об'єктний аналіз особливостей управління малими банківськими структурами. Узагальнено світовий досвід функціонування й регулювання малого банківництва та обґрунтовано можливості його застосування в Україні. Визначено перспективні напрями покращення державного регулювання вітчизняного малого банківництва.

**Ключові слова:** малий банк, мале банківництво, мале банківське підприємництво, функції малого банківництва, ефективність і конкурентоспроможність малих банків, державне регулювання малого банківського підприємництва.

**АННОТАЦИЯ**

**Лукановская И. Р. Малое банковское предпринимательство в экономической системе в Украине. – Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов. – 2013.

В работе исследованы сущность и качественно-количественные признаки малого банковского предпринимательства в товарной экономике. Сформулированы виды малых банков и функции (общие и специфические) малого банковского предпринимательства.

Обоснован методологический инструментарий познания малого банковского дела и управление им в современной экономике. Показано, что рост концентрации банковского капитала есть постоянной объективной экономической закономерностью, однако развитие финансового рынка создает новые ниши и возможности для существования малых банков. В результате анализа литературных источников и теоретических исследований предложено, под малым банком понимать особое финансово-кредитное предприятие, наиболее гибкая и динамичная форма развития банковской деятельности, выполняет комплекс базовых функций и операций, при осуществлении которых аккумулируются и перераспределяются временно свободные денежные ресурсы для кредитного обеспечения субъектов малого предпринимательства и потребительских потребностей субъектов рынка.

Изучены макроэкономическая роль и особенности развития отечественного малого банковского предпринимательства. Прежде всего малые банки есть неотъемлемой частью современной экономической жизни в Украине, а без них невозможно представить деятельность субъектов малого предпринимательства. Количественно банковская система Украины состоит преимущественно из малых банков, но удельный вес капиталов и кредитов малых банков, составляет около 2% и 6% от ВВП. Между тем малое банковское предпринимательство за показателями ROE и ROE занимает первое место среди размерных банковских групп. Определены основные субъекты и объекты управления отечественным малым банковским делом.

Обобщен мировой опыт функционирования и регулирования малых банков и обоснованы возможности и рекомендации его применения в Украине и в частности внедрение модели функций плана управления непрерывностью деятельности в малом банке. Эффективный механизм управления объектами малых банков позволяет в полном объеме реализовать цели и задачи, стоящие перед ним, способствует результативному осуществлению функций управления. Выделены перспективные направления улучшения функционирования и регулирования малого банковского предпринимательства в Украине, которые включают: финансовый, организационный, маркетинговый, научно-технический и социальный

**Ключевые слова:** малый банк, малое банковское предпринимательство, функции малого банковского дела, эффективность и конкурентоспособность малых банков, банковские инновации, государственное регулирование малого банковского предпринимательства.

**ANNOTATION****Lukanovska I. R. Small Bank Business in the Economic System of Ukraine. – Manuscript.**

The dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of economic science on speciality 08.00.03 – economics and management of the national economy. Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2013.

In the dissertation the essence and features of small bank business are investigated. Kinds and functions of small banking are examined. The methodological approaches to the cognition of small bank business and management of this business in the commodity economy are found out. A macroeconomic role and importance of home small banking are defined. Efficiency and competitiveness of small banks and factors of their increase are investigated. The subject-objective analysis of features of small bank structures' management is conducted. Foreign experience of functioning and regulation of small banking is generalized and the possibilities of its application in Ukraine are grounded. Perspective directions in improvement of state regulation of home small banking are determined.

**Key words:** small bank, small banking, small bank business, the functions of small banking, efficiency and competitiveness of small banks, government regulation of small bank business.